

ทฤษฎีฐานราก: ระเบียบวิธีวิทยาเพื่อการแสวงหาความรู้ทางสังคมศาสตร์*

GROUNDING THEORY: METHODOLOGY FOR INVESTIGATION IN SOCIAL SCIENCES

พระมหาวิชชุ์ สุวตโน (ศรีพรหม)

Phramaha Wichet Suwattano (Sriprom)

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

National Institute of Development Administration

Corresponding Author E-mail: mahawichet@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ศึกษาประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) รวมถึงผลงานของนักวิชาการในช่วงเวลาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีนี้ และยังได้ศึกษาอิทธิพลในเชิงระเบียบวิธีวิทยาของทฤษฎีฐานราก เช่นเดียวกับช่วงเวลาสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาการของแนวคิด ขณะเดียวกันยังได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะที่สำคัญของทฤษฎีฐานรากในการแสวงหาความรู้ ซึ่งทำให้ระเบียบวิธีนี้มีความแตกต่างจากระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพอื่นๆ ในการวิจัยด้านสังคมศาสตร์ นอกจากนี้ บทความนี้เน้นไปที่ข้อถกเถียงที่เกี่ยวข้องกับจุดแข็ง จุดอ่อน และความท้าทาย ของทฤษฎีฐานราก เพื่อให้เกิดการคิด และตั้งคำถามอันจะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการวิจัยที่มีประสิทธิภาพในการแสวงหาความรู้ต่อไป

คำสำคัญ: ทฤษฎีฐานราก; ระเบียบวิธีวิทยา; สังคมศาสตร์; การวิจัยเชิงคุณภาพ

Abstract

This academic article studied history of the Grounded Theory method, including the works of scholars during different periods related to this method, and also studied the methodological influence of Grounded Theory, as well as important moments that affected the development of the concept. At the same time, it pointed out the important characteristics of Grounded Theory in the investigation of knowledge. This makes grounded theory different from other qualitative research methods in social science research. In addition, this article focused on controversies related to strengths, weaknesses, and challenges of

*Received September 24, 2021; Revised October 15, 2021; Accepted October 17, 2021

Grounded Theory in order to think and raise questions leading to the development of an effective research model in the investigation of knowledge further.

Keywords: Grounded Theory; Methodology; Social Sciences; Qualitative research

บทนำ

มนุษย์มีความพยายามทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่เหนือจากการรับรู้ของตนเรื่อยมา โดยต้องการที่จะรู้ว่าทำไมสิ่งต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น ซึ่งในช่วงแรกข้อเขียน ตำราต่าง ๆ มักอธิบายความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถมองเห็นตัวตนได้ แต่ภายหลังความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ทำให้เราเป็นอิสระจากความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติ แต่ก็ยังมีหลายข้อสงสัยที่วิทยาศาสตร์ไม่สามารถให้คำตอบที่ชัดเจนได้ โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษาทางสังคมศาสตร์ ซึ่งจนถึงวันนี้มนุษย์ก็ยังมองหาแนวคิดทฤษฎีเพื่อค้นหาคำตอบผ่านกระบวนการวิจัย (Research) ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1960 เกิดการปะทะกันทางความคิดระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณในการศึกษาด้านสังคมวิทยา ส่งผลให้เกิดการวิพากษ์ วิจารณ์ และการตั้งคำถามต่อความสำเร็จที่ผ่านมาของการวิจัยทางสังคมศาสตร์ นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์จำนวนมากมีความเห็นว่าพื้นฐานความรู้เดิมไม่สามารถผลิตผลงานให้เป็นที่ยอมรับได้ จึงปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อแสวงหาระเบียบวิธีใหม่ ในการวิจัยเกี่ยวกับมนุษย์และสังคม กรณีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ การปรากฏขึ้นของ การวิจัยเชิงคุณภาพ แบบทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Approach) ซึ่งทำให้การวิจัยเชิงคุณภาพได้รับความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะการแสวงหาความรู้ทางสังคมศาสตร์ (Charmaz, 2014; Corbin & Strauss, 2015; ชาย โพธิ์สิตา, 2562)

ทฤษฎีฐานราก (grounded theory) เป็นวิธีวิทยาในการแสวงหาความรู้แบบหนึ่ง โดยเป็นวิธีวิทยาประเภทของการทดลองแบบควบคุมที่ได้รับการดัดแปลง (modified experiment and manipulation) ซึ่งวิธีวิทยาแบบนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงความคิดในการทดสอบสมมติฐาน โดยใช้การพิสูจน์ผิด (falsification) แทนการยืนยัน วิธีวิทยาแบบนี้มีความประสงค์ในการแก้ไขปัญหาที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า ในการศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์เป็นการยากที่จะทำการทดลองโดยการควบคุมที่เข้มงวด ดังนั้น การแสวงหาความรู้จึงกระทำในสภาพสังคมที่เป็นธรรมชาติมากขึ้น มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์มากขึ้น และมีการนำทัศนะของคนใน (emic) มาช่วยในการกำหนดความหมายและให้เหตุผลกับการกระทำ อันนำไปสู่การสร้างทฤษฎีระดับฐานราก (grounded theory) (พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2559) ซึ่งความรู้ และความเป็นจริงที่ได้รับผ่านระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก (grounded theory methodology) ทำให้เราสามารถอธิบายการกระทำ หรือการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เพราะทฤษฎีฐานรากนั้นเป็นวิธีวิทยาที่ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม เพื่อทำความเข้าใจจากมุมมองของคนในสังคม จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้นำมาสร้างโมเดล หาคำเชื่อมโยงระหว่างมโนทัศน์ต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีของปรากฏการณ์ทางสังคมที่ต้องการหาคำอธิบาย ทฤษฎีจึงเป็นผลผลิตของ

ปรับเปลี่ยนปรากฏการณ์ทางสังคม หรือความจริงที่มีอยู่ในสังคม ประเด็นสำคัญของการสร้างทฤษฎีฐานราก คือ ทฤษฎีที่สร้างขึ้นจะต้องสะท้อนความจริงและตรงกับเรื่องที่ต้องการศึกษา รวมทั้งต้องนำเสนอเงื่อนไขที่มีความสำคัญต่อข้อสรุปเชิงทฤษฎีได้อย่างชัดเจน (Corbin & Strauss, 2015; นรินทร สังข์รักษา, 2557)

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทฤษฎีฐานราก

ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) คือรูปแบบของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่พัฒนาขึ้นโดยสองนักสังคมวิทยาที่ชื่อ Glaser และ Strauss ในปี 1967 ทั้งสองคนได้เสนอระเบียบวิธีวิทยาในการสร้างรากฐานของทฤษฎีจากข้อมูล ซึ่งทฤษฎีฐานรากไม่ได้ถูกใช้จำกัดเฉพาะในสังคมศาสตร์เท่านั้น แต่ยังได้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในหลายรูปแบบ โดยเฉพาะการพัฒนาการอธิบายเชิงทฤษฎี และยังสามารถเสนอมุมมองใหม่ที่ลึกซึ้ง และมีความหลากหลายในเชิงประสบการณ์ และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในปี 1960 Strauss ได้รับเชิญให้ไปทำงานในโปรแกรมการศึกษาด้านการพยาบาลที่ University of California, San Francisco หรือ UCSF หลังจากนั้นไม่นานเขาก็ได้ทำการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสภาวะกำลังตาย และการตาย ของผู้ป่วยในโรงพยาบาล ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของงานการศึกษาที่ทำให้เขาได้พบกับ Glaser ในปี 1961 ซึ่งเขามาร่วมทีมนักวิจัยพร้อมกับพื้นฐานความรู้ด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงได้นำเอาความเชี่ยวชาญมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการดำเนินการวิจัยในเรื่องดังกล่าวในมิติอื่น ๆ ผลของการวิจัยรายงานออกมาเป็นผลการศึกษาร่วมกันชื่อว่า “Awareness of Dying” (การตระหนักรู้ในสภาวะใกล้ตาย) กระบวนการการศึกษาดังกล่าวนี้นี้เป็นที่มาของระเบียบวิธีวิทยาการศึกษาที่เรียกว่า Grounded Theory หรือ ทฤษฎีฐานราก จากนั้นในปี 1967 Glaser และ Strauss ได้ตีพิมพ์ผลงานที่ชื่อ “The Discovery of Grounded Theory” โดยการตีพิมพ์ผลงานนี้ร่วมกันของนักวิชาการทั้งสองคนมีจุดเริ่มต้นจากแรงจูงใจทางวิชาการดังที่ได้กล่าวว่า “เราเห็นพ้องร่วมกันว่าการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ จะนำไปสู่การสร้างทฤษฎีซึ่งสามารถพิสูจน์ความจริงได้” (Birks & Mills, 2015; Glaser & Strauss, 1967; Corbin & Strauss, 2015; Creswell, 2012; Charmaz, 2014)

หลังจากนั้นได้มีการรวบรวมวรรณกรรม งานเขียนของ Glaser และ Strauss ไว้เป็นหมวดหมู่ ในฐานะที่เป็นผู้บุกเบิกสร้างระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก งานของ Glaser และ Strauss ถือว่าได้สร้างความท้าทายใหม่ของการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้านสังคมศาสตร์ และเป็นแรงผลักดันที่สำคัญให้เกิดนักทฤษฎีฐานรากรุ่นที่สองต่อมา (second generation) ซึ่งได้ผลิตผลงานเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีฐานรากของ Glaser และ Strauss โดยผลงานที่มีอิทธิพลต่อทฤษฎีฐานราก ซึ่งเรียงลำดับตามปีที่สร้างผลงาน พิจารณาได้จากตารางดังต่อไปนี้ (Birks & Mills, 2015)

ตารางที่ 1 ผลงานที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก ปรับปรุงจาก (Birks & Mills, 2015)

ปีที่ผลิต	ผู้ผลิตผลงาน	ชื่อเรื่อง
1967	Glaser & Strauss	The Discovery of Grounded Theory
1978	Glaser	Theoretical Sensitivity
1987	Strauss	Qualitative Analysis for Social Scientists
1990	Strauss & Corbin	Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques
1992	Glaser	Basics of Grounded Theory Analysis
1994	Strauss & Corbin	Grounded Theory methodology: An overview in Handbook of Qualitative Research (1st Edition)
1995	Charmaz	Grounded Theory in Rethinking Methods in Psychology
1998	Strauss & Corbin	Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques (2nd Edition)
2000	Charmaz	Grounded Theory: Objectivist and Constructivist Methods in Handbook of Qualitative Research (2nd Edition)
2005	Clarke	Situational Analysis: Grounded Theory after the Postmodern Turn
2014	Charmaz	Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis (2nd Edition)

จากตารางที่แสดงซึ่งพิจารณาจากผลงานที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาทฤษฎีฐานราก โดยจัดลำดับก่อนหลังซึ่งแสดงให้เห็นถึงผลสืบเนื่องต่อกัน ซึ่งมีช่วงเวลาสำคัญที่ก่อให้เกิดความแตกต่าง คือ ในปี 1990 Strauss และ Corbin ได้ตีพิมพ์ผลงานที่ชื่อ Basics of Qualitative Research : Grounded Theory Procedures and Techniques ก่อให้เกิดข้อถกเถียงที่เกี่ยวข้องกับความแตกต่างเชิงวิชาการทั้งแนวคิด และระเบียบวิธีที่ต่างกัน ของ Glaser และ Strauss จนถึงปัจจุบันข้อถกเถียงดังกล่าวยังคงดำรงอยู่เป็นข้อถกเถียงในเชิงปัญญา (Intellectual discussion) ภายใต้วิธีการที่แตกต่างของการใช้ระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก (Birks & Mills, 2015)

อิทธิพลในเชิงระเบียบวิธีวิทยาของทฤษฎีฐานราก และช่วงเวลาสำคัญที่ส่งผลต่อพัฒนาการของแนวคิด

แนวคิดของการสร้างทฤษฎีขึ้นใหม่จากข้อมูลที่ได้รับ ได้ปะทะกันกับการศึกษาจากทฤษฎีที่ดำรงอยู่ เป็นผลให้ระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก (grounded theory) สันสະเทือนต่อบรรดานักสังคมวิทยาอื่นๆ จึงทำให้ทฤษฎีฐานราก ซึ่งอยู่ในฐานะของการเป็นระเบียบวิธีวิจัยกลายเป็นที่นิยมสนใจอย่างมาก (Birks & Mills, 2015) ผลงานของ Glaser และ Strauss ในปี

1967 ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของระเบียบวิธีทฤษฎีฐานรากได้ท้าทายต่อระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบเดิมที่มักถูกมองว่าเป็นแค่ส่วนเสริมของระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณในหลายมิติที่สำคัญ คือ 1) ท้าทายต่อความเชื่อที่ว่าระเบียบวิธีเชิงคุณภาพไม่เป็นระบบ และขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของนักวิจัย 2) ท้าทายต่อกระบวนการวิจัยที่แยกการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลออกจากกันคนละช่วงเวลา 3) ท้าทายต่อความเชื่อที่ว่าระเบียบวิธีเชิงคุณภาพเป็นเพียงแค่ส่วนเสริมของระเบียบวิธีเชิงปริมาณที่เป็นระบบ และเข้มงวดกว่า และ 4) ท้าทายต่อฐานคติที่ว่าการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพไม่สามารถสร้างทฤษฎีได้ (Charmaz, 2014)

นอกจากนั้น Denzin และ Lincoln (2011) ได้ระบุ 8 ช่วงเวลาสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพบนจุดที่แตกต่างของประวัติศาสตร์ และได้รับอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมทางสังคมของช่วงเวลาต่างๆ ทั้ง 8 ช่วงเวลาสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพดังกล่าวยังคงมีอิทธิพลอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอยู่ในรูปแบบที่หลากหลายของสถานะเชิงวิวัฒนาการ ที่นักวิจัยใช้ในการออกแบบงานวิจัยที่ตนศึกษา กล่าวเฉพาะระเบียบวิธีทฤษฎีฐานรากนั้นได้รับอิทธิพลโดยนักวิจัยในช่วงเวลาที่ 2 (1950-1970), ช่วงเวลาที่ 3 (1970-1986), ช่วงเวลาที่ 4 (1986-1990), และช่วงเวลาที่ 5 (1990-1995) โดยพิจารณาได้จากตารางด้านล่างนี้ (Birks & Mills, 2015)

ตารางที่ 2 ช่วงเวลาสำคัญที่มีอิทธิพลต่อระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ปรับปรุงจาก (Birks & Mills, 2015)

ปี	ช่วงเวลาสำคัญ
ช่วงที่ 1 : 1950-1979	Traditional
ช่วงที่ 2 : 1950-1970	Modernist or 'Golden Age'
ช่วงที่ 3 : 1970-1986	Blurred Genres
ช่วงที่ 4 : 1986-1990	Crisis of Representation
ช่วงที่ 5 : 1990-1995	Postmodernism
ช่วงที่ 6 : 1995-2000	Post experimental Inquiry
ช่วงที่ 7 : 2000-2004	The Methodologically Contested Present
ช่วงที่ 8 : 2005-Present	Fractured Future

ช่วงเวลาที่ 2 ปี 1950-1970 เป็นช่วงเวลาสำคัญที่รู้จักในนามของยุคทองของการวิเคราะห์เชิงคุณภาพอย่างเข้มงวด 'golden age of rigorous qualitative analysis' ซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ Glaser and Strauss ได้พัฒนาทฤษฎีฐานรากขึ้นมา มองในเชิงปรัชญาช่วงเวลานี้ถูกรอบล้อมโดยปรัชญากระบวนการทัศน์หลังปฏิฐานนิยม (Post-Positivism) เป็นผลให้นักวิจัยทำงานอยู่ภายในกรอบแนวคิดในเชิงภววิทยา (Ontological) และญาณวิทยา (Epistemological) ซึ่งมีฐานคติเกี่ยวกับความจริงในเชิงภววิสัย (objectivity)

ช่วงเวลาที่ 3 ปี 1970-1986 เริ่มต้นขึ้นหลังจากมีการตีพิมพ์ผลงานเรื่อง ‘Discovery of Grounded Theory’ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการเกิดสถานการณ์ความแตกแยกในเชิงวัฒนธรรมในสังคมอเมริกันซึ่งเกิดขึ้นในช่วงปี 1986 (Birks & Mills, 2014 อ้างใน Birks & Mills, 2015) ระยะนี้ถูกเรียกว่า “รูปลักษณะที่พลาบว” (Blurred genre) ซึ่งเป็นลักษณะที่นักวิจัยเชิงคุณภาพได้ตั้งคำถามกับพื้นที่เชิงบริบทการวิจัยของพวกเขา และในช่วงเวลานี้แนวคิดเรื่อง Constructivist ได้กลายเป็นความคิดที่มีอิทธิพล และมีความสำคัญต่อทฤษฎีฐานรากเป็นอย่างมาก ในขณะที่ Charmaz ก็ได้เริ่มศึกษาทฤษฎีฐานรากโดยใช้มุมมองเชิงวิวิธวิทยาจากแนวคิดดังกล่าว

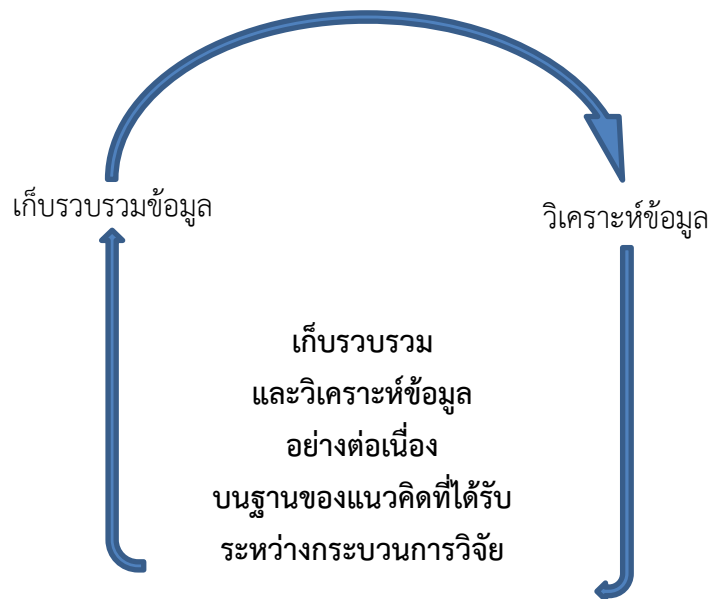
ช่วงเวลาที่ 4 ปี 1986-1990 เป็นช่วงเวลาที่ Charmaz ได้เริ่มตีพิมพ์ผลงานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างทฤษฎีฐานราก ซึ่งงานของ Charmaz ได้รับอิทธิพลอย่างชัดเจนจากช่วงเวลาที่ 3 (1970-1986) และช่วงเวลาที่ 4 (1986-1990) ซึ่งมุ่งเน้นอยู่บนพื้นที่ศึกษาในบริบทที่เขามีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลการวิจัย และความสำคัญของการเขียนบันทึกเพื่อสร้างเนื้อหาสุดท้ายซึ่งเกิดจากข้อมูลฐานราก

ช่วงเวลาที่ 5 ปี 1990-1995 เป็นช่วงเวลาที่การวิจัยเชิงคุณภาพมีลักษณะทับซ้อนกันและเป็นการขยายแนวความคิดมาจากช่วงเวลาก่อนหน้า ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาของแนวคิดหลังสมัยใหม่นิยม (Postmodernism) (Birks & Mills, 2015)

ลักษณะเฉพาะของระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก

นอกเหนือจากการมีจุดเน้นสำคัญที่การพัฒนาทฤษฎีแล้ว สิ่งที่ทำให้ระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการวิจัยเชิงคุณภาพรูปแบบอื่น ๆ มี 2 ประการ คือ ประการแรก แนวคิดในการสร้างทฤษฎีฐานรากนั้น ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูล (data collection) ในช่วงเวลาของกระบวนการทำวิจัย โดยไม่ได้เลือกมาก่อนเริ่มทำวิจัย ซึ่งลักษณะเฉพาะนี้ เป็นรากฐานทางทฤษฎีที่ทำให้การแสวงหาความรู้ในระเบียบวิธีวิทยาเป็นที่น่าสนใจ ประการที่สอง ในทฤษฎีฐานรากนั้น การวิเคราะห์ข้อมูล (data Analysis) และการเก็บรวบรวมข้อมูล (data collection) ถูกทำให้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลนั้นไปพร้อมๆ กัน และแนวคิดก็จะได้มาจากรูปแบบของการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานภายหลังจากการเก็บข้อมูล การเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลก็จะทำต่อเนื่องเป็นวงกลมตลอดกระบวนการของการวิจัย ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การเปรียบเทียบแบบคงที่ (constant comparison) โดยข้อมูลจะถูกแตก แยกย่อย กระจายออกเป็นส่วน ๆ เพื่อให้สามารถจัดการได้ แต่ละส่วนของข้อมูลก็就会被เปรียบเทียบทั้งข้อมูลที่เหมือนกัน และข้อมูลที่มีความแตกต่างกัน ข้อมูลที่คล้ายคลึงกันจะถูกจัดกลุ่มเอาไว้ร่วมกัน ภายใต้หัวข้อหลักในเชิงกรอบแนวคิด เมื่อมีการวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มมากขึ้น แนวคิดจะถูกจัดกลุ่มรวมกันในรูปของหมวดหมู่ (category) ซึ่งแต่ละหมวดหมู่ของข้อมูลนั้นก็จะถูกพัฒนาในขอบเขตของคุณสมบัติ

และมิติของข้อมูล ในที่สุดหมวดหมู่ที่แตกต่างกันจะถูกรวมกันเข้าเป็นหมวดหมู่หลัก (core category) ซึ่งหมวดหมู่หลักของข้อมูลนั้นก็อธิบายโดยคำที่นักวิจัยเป็นผู้กำหนดในฐานะที่เป็นประเด็นหลักของการศึกษา สุดท้ายหมวดหมู่หลัก และหมวดหมู่อื่น ๆ ของข้อมูลก็จะรวมกันเป็นโครงสร้างของทฤษฎี (Corbin & Strauss, 2015)

รูปภาพที่ 1 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล
ปรับปรุงจาก Corbin & Strauss (2015)

นอกจากนั้น Glaser และ Strauss ได้เสนอการวิเคราะห์ในงานวิจัยเชิงคุณภาพอย่างเป็นระบบ มีตรรกะในตัวเองและสามารถสร้างการอธิบายเชิงทฤษฎีที่เป็นนามธรรมของกระบวนการทางสังคม โดยใช้ข้อสรุปประกอบเชิงปฏิบัติของทฤษฎีฐานราก 7 ประการคือ 1. การดำเนินการไปพร้อมๆกันระหว่างการเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล 2. สร้างรหัสการวิเคราะห์และการจัดประเภทจากข้อมูล ไม่ใช่จากแนวคิดที่กำหนดมาก่อน 3. ใช้วิธีการเปรียบเทียบที่คงเส้นคงวา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบตั้งแต่ระยะขั้นแรกๆของการวิเคราะห์ 4. พัฒนาทฤษฎีระหว่างแต่ละขั้นตอนของการรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล 5. การเขียนบันทึกเพื่อสร้างรายละเอียดของประเภท การระบุคุณลักษณะ การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประเภท และการระบุความแตกต่าง 6. การเลือกกลุ่มเป้าหมายการศึกษา หน่วยการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งอยู่บนฐานของการสร้างทฤษฎีไม่ใช่จากฐานของการเป็นตัวแทนประชากร (พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2555)

เช่นเดียวกับ Kathy Charmaz (2013) ได้อธิบายระเบียบวิธีทฤษฎีฐานรากในฐานะที่เป็นวิธีการเฉพาะในการแสวงหาความรู้ซึ่งแตกต่างจากการวิจัยเชิงคุณภาพรูปแบบอื่นๆ โดย

นักวิจัยทฤษฎีฐานรากสามารถใช้กลยุทธ์ในเชิงวิธีวิทยาที่แตกต่างจากนักวิจัยเชิงคุณภาพอื่นๆ ซึ่งมักศึกษาจากหัวข้อ และโครงสร้าง แทนที่จะศึกษาจากการกระทำ (Action) และกระบวนการ (Process) โดยนักวิจัยทฤษฎีฐานรากสามารถใช้กลยุทธ์ที่สำคัญดังต่อไปนี้ 1) วิเคราะห์และเก็บข้อมูลไปพร้อมๆ กันในลักษณะเป็นกระบวนการที่ทำซ้ำไปมา 2) วิเคราะห์การกระทำ และกระบวนการ มากกว่าการวิเคราะห์หัวข้อ และ โครงสร้าง 3) ใช้วิธีการเปรียบเทียบ 4. พัฒนาการจัดหมวดหมู่ข้อมูลแบบอุปนัย (Inductive) ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงระบบ 5. เน้นการสร้างทฤษฎีมากกว่า การพรรณนา หรือการใช้ทฤษฎีปัจจุบัน 6. การเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี

ข้อถกเถียงเรื่องจุดแข็ง จุดอ่อน และความท้าทาย ของทฤษฎีฐานราก

นับว่าเป็นปัญหาของการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์อีกอย่างหนึ่งที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การวิจัยในด้านสังคมศาสตร์จึงถูกตั้งคำถาม และต้องเผชิญกับข้อถกเถียงอยู่ตลอดเวลา เป็นไปตามบริบททางสังคมที่แปลงแปลงอย่างรวดเร็ว ทฤษฎีทางสังคมหนึ่งซึ่งเคยสามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างเป็นที่ยอมรับ แต่เมื่อเวลาผ่านไปสถานการณ์เปลี่ยนแปลงก็อาจจะถูกวิพากษ์ วิจัยและไม้อาจดำรงอยู่ได้ อย่างน่าเชื่อถือเช่นเดียวกันกับระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก (grounded theory) ก็หนีไม่พ้นที่จะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงบริบท สภาพแวดล้อมทางสังคม นำมาสู่การตั้งคำถามถึงความน่าเชื่อถือในการแสวงหาความรู้

สถานการณ์ของโลกและสังคมในปัจจุบันแตกต่างจากสถานการณ์ในปี 1967 ซึ่งเป็นจุดกำเนิดของแนวคิดทฤษฎีฐานราก การติดต่อสื่อสารระหว่างกันของมนุษย์ไม่ได้ขึ้นอยู่กับระยะทางเหมือนดังเช่นในอดีต เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต (Internet) ได้เชื่อมต่อมนุษย์เข้าหากันได้อย่างไร้พรมแดน เสมือนว่าอยู่ในที่เดียวกัน ซึ่งก็มีผลต่อสังคมโลก และเมื่อสังคมเปลี่ยนไป โลกทัศน์ในการวิจัยทางสังคมก็ถูกท้าทาย โดยเฉพาะการวิจัยเชิงคุณภาพ ในส่วนของระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก การเข้าถึงข้อมูล กับการเชื่อมต่อกับคนอื่นๆ อย่างไม่เคยมีมาก่อน ได้ถูกเร่งให้เกิดความรวดเร็วของการใช้วิธีทฤษฎีฐานรากที่จำเป็นผ่านการแบ่งปันในเชิงระเบียบวิธีวิทยาที่แตกต่างหลากหลาย นักทฤษฎีฐานรากได้เข้าไปสู่ขอบเขตของการเก็บรวบรวม และการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสร้างทฤษฎีซึ่งมีผลประโยชน์ในเชิงลึก มีความซับซ้อนและยังเกี่ยวข้องประเด็นด้านความยุติธรรมทางสังคมอีกด้วย (Birks & Mills, 2015)

Goldkuhl และ Cronholm (2010) ได้อธิบายจุดแข็งของทฤษฎีฐานรากในสองด้านคือการวิเคราะห์ข้อมูล และการสร้างทฤษฎี ซึ่งจุดแข็งที่สำคัญอย่างหนึ่งของทฤษฎีฐานรากคือขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ มีการจัดข้อมูลอย่างเป็นระบบ และมีการตรวจสอบข้อมูลในลักษณะย้อนกลับซึ่งสามารถพบได้ในขั้นตอนของการจัดหมวดหมู่ข้อมูล นอกจากนั้นการพัฒนาหมวดหมู่ของข้อมูลอยู่บนสมมติฐานที่ปราศจากอคติ ทฤษฎีฐานรากยังสนับสนุนให้เกิดการค้นพบความคิดใหม่ๆ และความสัมพันธ์ระหว่างหมวดหมู่ และคุณสมบัติต่างๆ ของ

ข้อมูล สอดคล้องกับ Pries-Heje (1992) ที่เน้นย้ำว่าจุดแข็งของทฤษฎีฐานราก คือ การสร้างทฤษฎีจากข้อมูลเชิงประจักษ์ มีการตรวจสอบย้อนกลับไปมาระหว่างข้อมูล การจัดหมวดหมู่ และการสร้างทฤษฎี ในทำนองเดียวกันกับ Ji Young Cho & Hee (2014) ได้ชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีฐานรากมีจุดแข็งที่สามารถใช้ประโยชน์แก่นักวิจัยได้ คือ 1) ทฤษฎีฐานรากจะช่วยให้ นักวิจัยคิดสร้างสรรค์วิธีการ โดยปราศจากข้อจำกัดในขอบเขตของทฤษฎีที่ดำรงอยู่ได้ 2) ทฤษฎีฐานรากช่วยให้ นักวิจัยสามารถมองเห็นปรากฏการณ์ใหม่ ด้วยมุมมองใหม่ โดยไม่ถูกจำกัด อยู่ภายใต้สมมติฐานที่มีอยู่แล้ว 3) ทฤษฎีฐานรากช่วยให้ นักวิจัยสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ที่ศึกษาแบบองค์รวม 4) ทฤษฎีฐานรากสามารถกำหนดขั้นตอน กระบวนการถอดรหัสข้อมูลได้ดีกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพอื่นๆ

ในขณะเดียวกัน Goldkuhl และ Cronholm (2010) ได้ชี้ให้เห็นจุดอ่อนของการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูล เพราะว่าข้อมูลที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์มักถูกตีความโดยผู้สัมภาษณ์เองด้วย ดังนั้น นักวิจัยจึงควรให้ความสำคัญกับความน่าเชื่อถือข้อมูล โดยให้ความสำคัญกับบริบทของข้อมูลที่ได้รับ หรือค้นหาแหล่งข้อมูลทางเลือกที่สามารถนำมายืนยันความถูกต้องของข้อมูลได้ ไม่เช่นนั้นนักวิจัยทฤษฎีฐานรากอาจมีความเสี่ยงต่อการตกเป็น “ทาสของข้อมูล” (slavery to data) โดยเฉพาะทัศนคติที่มักยอมรับอย่างง่าย ๆ ว่าข้อมูลที่ได้รับจากผู้ให้ข้อมูลคือ “ความจริง” นอกจากนี้ ยังมีความเสี่ยงในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่มีขอบเขตกว้างมากเกินไป อาจทำให้นักวิจัยมีข้อมูลจำนวนมากมหาศาล และแตกต่างหลากหลาย ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความสับสน หากไม่ได้รับคำแนะนำที่ดีในการเริ่มจัดหมวดหมู่ข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับนักทฤษฎีฐานรากมือใหม่ ในลักษณะเดียวกับการอธิบายของ Ji Young Cho และ Eun-Hee (2014) ที่ชี้ให้เห็นถึงจุดอ่อนของทฤษฎีฐานรากว่า 1) เนื่องจากจำนวนของตัวแปรในบริบทของทฤษฎีฐานรากในเบื้องต้นอาจทำให้นักวิจัยมือใหม่เกิดสับสนในการทำวิจัย เพราะนักวิจัยต้องสร้างงานวิจัยไปพร้อมกับความเข้าใจในกระบวนการเข้ารหัสที่แตกต่างหลายรูปแบบ 2) นักวิจัยต้องใช้ความไวในเชิงทฤษฎีที่เข้มงวดในกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล เพราะไม่ได้มีกระบวนการสุ่มตัวอย่างการวิจัยที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เพื่อให้บรรลุความอึดตัวในการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี 3) กระบวนการทำวิจัยต้องใช้เวลา และทรัพยากรต่างๆ จำนวนมาก แม้ว่านักวิจัยจะดำเนินการตามขั้นตอนการเข้ารหัสอย่างเข้มงวด ในท้ายที่สุดอาจไม่พบทฤษฎีที่สำคัญใดๆ เช่นเดียวกับ Backman และ Kyngäs (1999) ได้ชี้ให้เห็นปัญหาของการใช้ระเบียบวิธีทฤษฎีฐานรากในแง่ของความลึก และความกว้างของการกำหนดหัวข้อ และปัญหาการของวิจัย รวมถึงการสุ่มตัวอย่าง การวิเคราะห์ข้อมูลหลายขั้นตอนซึ่งต้องใช้ทั้งความไวเชิงทฤษฎี และเวลานานในการศึกษา นอกจากนั้น Dey (1999) ได้สรุปข้อวิพากษ์วิจารณ์เพิ่มเติมเกี่ยวกับการวิจัยทฤษฎีฐานราก ของลินคอล์น และ ภูเขา โดยเสนอคำถามสำคัญต่อทฤษฎีฐานรากที่ก่อให้เกิดข้อถกเถียง คือ 1) การวิจัยทฤษฎีฐานรากต้องเป็นไปตามชุดคำถามที่ตั้งไว้หรือไม่? 2) การวิจัยทฤษฎีฐาน

รากมีการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างการทำกับบริบอย่างไร? 3) การวิเคราะห์ทฤษฎีฐานรากมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เมื่อเวลาผ่านไป?

ในส่วนของการทำความเข้าใจนั้น มีข้อถกเถียงของทฤษฎีฐานรากในแง่ของการไม่ให้ความสำคัญในการตั้งสมมติฐานก่อนการทบทวนเพื่อให้มีลักษณะเป็น “ธรรมชาติที่แท้จริง” ในสนามของการทำวิจัย ส่งผลให้ในเชิงปฏิบัตินักทฤษฎีฐานรากอาจละเลยต่อการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจนกว่าการศึกษาจะเสร็จสิ้น เพื่อให้มั่นใจได้ว่าการเกิดขึ้น และการจัดประเภทของข้อมูลจะไม่ถูกปนเปื้อนโดยแนวคิดต่างๆ ในการสร้างทฤษฎีฐานราก ซึ่งข้อถกเถียงนี้ นำไปสู่ความเสี่ยงในการสร้างทฤษฎีในลักษณะที่ว่า หากไม่สนใจทฤษฎีที่ดำรงอยู่ ก็จะมีความเสี่ยงต่อการสร้างทฤษฎีใหม่ เพราะในฐานะนักวิจัยเรามากจะสร้างองค์ความรู้ใหม่ บนพื้นฐานของความรู้ที่มีอยู่ การพัฒนาทฤษฎีโดยแยกส่วนออกไป จึงมีความเสี่ยงในการพัฒนาทฤษฎีที่ไม่เหมาะสม ซึ่งทฤษฎีที่ดำรงอยู่สามารถใช้สร้างรูปแบบ เพื่อสนับสนุนข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สร้างทฤษฎีใหม่ขึ้นมาได้ (Goldkuhl & Cronholm, 2010) ในอีกด้านหนึ่ง Michelle Redman-MacLaren และ Mills (2015) ได้ชี้ให้เห็นถึงความท้าทายในเรื่องของการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการร่วมมือกับนักวิจัย ซึ่งการวิจัยทฤษฎีฐานรากมีกระบวนการทำซ้ำหลายครั้งเป็นวัฏจักร อาจมีข้อจำกัดในการให้ความร่วมมือ สอดคล้องกับการศึกษาของ Stringer (2013 อ้างใน Michelle Redman-MacLaren และ Mills, 2015) ระบุว่า การมีส่วนร่วม และให้ความร่วมมืออย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อทำวิจัยกับกลุ่มประชากร เช่น นักศึกษามหาวิทยาลัย และคนงาน ซึ่งในการศึกษาพบว่า การให้ความร่วมมือกับการวิจัยมักจะไม่สามารถเหมาะสมสำหรับการวิจัยที่ทำวนซ้ำในวัฏจักรของการวิจัย โดยเฉพาะระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก นอกจากนั้น Marshall Egan (2002) ได้เสนอความท้าทายของระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก ซึ่งแม้จะเป็นวิธีการที่เป็นนิยามอย่างกว้างขวางในช่วงเวลาอันสั้น แต่ก็ไม่ได้ปราศจากข้อโต้แย้งดังตัวอย่างผลการศึกษาของ Benoliel (1996) ได้วิพากษ์วิจารณ์ การวิจัยทฤษฎีฐานรากว่าเป็นการศึกษาโดยใช้การสัมภาษณ์หาข้อมูลเท่านั้น ไม่ได้กล่าวถึงอิทธิพลของโครงสร้างทางสังคม ครอบครัว การงาน และชุมชนของผู้ตอบแบบสอบถาม

มากไปกว่านั้น การวิจัยของทฤษฎีฐานรากมักจะสับสนกับวิธีวิจัยเชิงคุณภาพอื่น ๆ เช่น การศึกษาในแนวปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นต้น (Baker, Norton, Young, and Ward, 1998 อ้างใน Marshall Egan, 2002) ดังนั้น นักวิจัยทฤษฎีฐานรากมือใหม่ จำเป็นที่จะต้องเข้าใจความแตกต่างของฐานคติทางปรัชญาที่ส่งผลต่อระเบียบวิธีทฤษฎีฐานรากซึ่งตั้งอยู่บนฐานคติทางปรัชญาความเชื่อที่เกี่ยวกับความรู้ และความจริงที่หลากหลาย สะท้อนผ่านการผลิตผลงานของนักวิชาการที่แตกต่างกัน การเข้าใจฐานคติทางปรัชญาการวิจัยที่ลึกซึ้ง ชัดเจน จะทำให้นักวิจัยสามารถเลือกวิธีการวิจัยได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับประสบการณ์ และภูมิปัญญาของตน สามารถผลิตงานการวิจัยได้อย่างมีคุณภาพ (Markey, Tilki, Taylor, 2014; Mills, Bonner, Francis, 2006; Heath, and Cowley, 2004)

สรุป

ระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก เป็นระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่น่าสนใจเพราะประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญหลายประการ ที่แตกต่างการระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบอื่นๆ เช่น การเก็บข้อมูล (data collection) การวิเคราะห์ข้อมูล (data analysis) การสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical Sampling) เป็นต้น ซึ่งวิธีการเฉพาะที่แตกต่างเหล่านี้สามารถทำให้ทฤษฎีฐานรากได้รับความสนใจ ในการนำไปศึกษาวิจัย ค้นคว้า แสวงหาความรู้ นอกจากนั้นก็ยังมีความเป็นมาที่น่าสนใจโดยเฉพาะแนวความคิดของนักวิชาการที่สร้างผลงานเกี่ยวข้องกับทฤษฎีฐานราก แต่ในขณะเดียวกันทฤษฎีฐานรากก็ได้รับอิทธิพลในเชิงความคิดจากช่วงเวลาความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งก็เป็นธรรมชาติของศึกษาวิจัยด้านสังคมศาสตร์ที่ต้องดำรงอยู่คู่กับความไม่แน่นอน และความเป็นพลวัตของสังคม เป็นผลทำให้นักวิชาการเกิดความคิดที่แตกต่างหลากหลาย เห็นได้จากนักวิชาการที่สร้างทฤษฎีฐานรากร่วมกันในรุ่นบุกเบิกอย่าง Glaser และ Strauss ซึ่งภายหลังมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน แสดงให้เราเห็นถึงความไม่สมบูรณ์พร้อม และไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมา จึงไม่แปลกที่แม้อีกด้านหนึ่ง ทฤษฎีฐานรากจะมีคุณูปการต่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์อย่างมาก แต่ก็ยังมีจุดอ่อน หรือข้อถกเถียงในแง่มุมต่างๆ ดังนั้น นักวิจัยที่เลือกใช้ระเบียบวิธีทฤษฎีฐานรากจำเป็นต้องเข้าใจขั้นตอน และกระบวนการอย่างละเอียดลึกซึ้งก่อนการทำการวิจัย รวมถึงฐานคติทางปรัชญาความเชื่อที่เกี่ยวกับข้อกับความรู้ และความจริงที่อยู่เบื้องหลังของทฤษฎีฐานรากซึ่งจะทำให้การวิจัยสามารถเลือกระเบียบวิธีการวิจัยได้อย่างเหมาะสม ทำให้งานวิจัยมีคุณภาพ น่าเชื่อถือ

เอกสารอ้างอิง

- ชาย โพธิสิตา. 2562. *ศาสตร์และศิลป์ การวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- นรินทร์ สังข์รักษา.(2557). บทปริทัศน์หนังสือเชิงวิพากษ์. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 6(1), 309-312.
- พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. (2559). *ปรัชญาสังคมศาสตร์: การอธิบายทางสังคมรากฐานสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: บางกอกบล๊อค.
- _____. (2012). บทวิจารณ์หนังสือ ระเบียบวิธีทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory). *วารสารพัฒนาสังคม*, 2(6), 101-110.
- Backman, K., & Kyngäs, H. A. (1999). Challenges of the grounded theory approach to a novice researcher. *Nursing & health sciences*, 1(3), 147-153.
- Benoliel, J. Q. (1996). Grounded theory and nursing knowledge. *Qualitative Health Research*, 6(3), 406-428.

- Birks, M., & Mills, J. (2015). *Grounded Theory: A Practical Guide*. Los Angeles, CA: Sage.
- Charmaz, K. (2013). *Grounded theory Methods in Social Justice Research*, in N.K. Denzin and Y.S. Lincoln [ed.4], *Strategies of Qualitative Inquiry* [pp. 300-301]. CA: Sage.
- _____. (2014). *Constructing grounded theory*. CA: Sage.
- Cho, J. Y. & Lee E. H. (2014). Reducing Confusion about Grounded Theory and Qualitative Content Analysis: Similarities and Differences. *The Qualitative Report*, 19(64), 1-20.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2015). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson Education Inc.
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2011). *Handbook of qualitative research* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dey, I. (1999). *Grounding grounded theory*. London: Academic Press.
- Egan, T. M. (2002). Grounded Theory Research and Theory Building. *Advances in Developing Human Resources*, 4(3), 277-295.
- Glaser, B., & Strauss, A. (1967). *The discovery of grounded theory*. Hawthorne, NY; Aldine.
- Goldkuhl, G. & Cronholm S. (2010). Adding Theoretical Grounding to Grounded Theory: Toward Multi-Grounded Theory. *International Journal of Qualitative Methods*, 9(2), 187-205.
- Heath, H., & Cowley, S. (2004). Developing a grounded theory approach: a comparison of Glaser and Strauss. *International journal of nursing studies*, 41(2), 141-150.
- MacLaren, M. & Mills J. (2015). Transformational Grounded Theory: Theory, Voice, and Action. *International Journal of Qualitative Methods*, 14(3), 1-12.
- Markey, K., Tilki, M., & Taylor, G. (2014). Reflecting on the challenges of choosing and using a grounded theory approach. *Nurse Researcher*, 22(2). 16-22.
- Mills, J., Bonner, A., & Francis, K. (2006). The development of constructivist grounded theory. *International journal of qualitative methods*, 5(1), 25-35.

Pries-Heje, J. (1992). Three barriers for continuing use of computer-based tools in Information systems development: A grounded theory approach. *Scandinavian Journal of Information Systems*, 4, 119–136.

